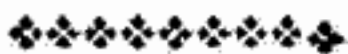

Ἐποῖαν δ' ἀτοπίαν δὲν περιέχουσιν οὗτοι οἱ λόγοι! Ἐποῖα ἀνατροπὴ τῶν ἀρχῶν! πόσον δὲ εἶναι παράδοξον τὸ, ἢ κακία καὶ ἢ ἀρετὴ νὰ εὐρίσκωνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς, ἢ ὀρθώτερον εἰπεῖν, ἢ μὲν κακία νὰ θριαμβεύῃ, ἢ δ' ἀρετὴ νὰ χλευάζεται τὰ αὐτεξούσια ὄντα (274) νὰ ριφθῶσιν, ὡς ὑπὸ τῆς τύχης ἐπὶ τῆς γῆϊνης ἐπιφανείας. οἱ ἐν ἀρετοῖς νὰ ἐαθῶσιν εἰς τὴν σκληρότητα τῶν κακῶν. οἱ ἀδύνατοι νὰ ἐαθῶσιν ἄνευ βοήθειας εἰς τὴν τυραννίδα τῶν ἰσχυρῶν. οἱ ἐνδεεῖς ἄνευ τινὸς συνδρομῆς. οἱ δυσυχεῖς ἄνευ τινὸς παραμυθίας. ἢ εὐσπλαγχνία καὶ ἐλευθεριότης ἄνευ πληρωμῆς. ἢ εὐποιΐα ἄνευ σεφάνων. ὁ ἡθικὸς οὗτος κόσμος ἄνευ τάξεως καὶ ἁρμονίας. ἢ θεία δικαιοσύνη ἄνευ δικαιοσύνης. ἢ θεία εὐσπλαγχνία ἄνευ οἰκτιρμοῦ. ἢ θεία ἐκδίκησις ἄνευ τινὸς τιμωρίας καὶ κόλαπεως. ἢ θεία νέμεσις ἄνευ γενναιότητος καὶ ἀμοιβῆς εἰς ὅσους καταφρονοῦσιν ἀπάντων ἕνεκα τῆς ἀγάπης καὶ νόμων αὐτῆς, ἢ θυσιάζονται ὑπὲρ τῶν ὁμοίων αὐτῶν. καὶ ἐν γένει ἢ θεία πρόνοια ἄνευ τινὸς προνοίας: ὃ ἐστὶν ὁ δημιουργὸς νὰ δημιουργήσῃ τὸ πᾶν ἄνευ τινὸς προνοίας!

391. Ἄλλ' ὁ Θεὸς εἶναι προνοητὴς τῶν ἰδίων κτισμάτων, ὡς: ἢ διαμονὴ καὶ ἢ τάξις τῶν ὀρατῶν τοῦτο ἐπιβεβαιοῖ. Οὗτος αὐτὸς ἔπλασε βέβαιαι καὶ τὸν ἄνθρωπον. αὐτὸς καὶ ὄχι ἄλλος ἐγχαράξεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ νόμους, ὡς ἕκαστος ἀναγινώσκει αὐτοὺς ἐν ἑαυτῷ. Ἄλλ' ἡμεῖς βλέπομεν καὶ δικαίους καὶ ἀδίκους ἐπὶ τῆς γῆς: ὃ ἐστὶ καὶ ἐκπληρωτὰς καὶ καταφρονητὰς τούτων τῶν θείων νόμων, χωρὶς νὰ λαμβάνωσιν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ οὔτε ἀμοιβὴν τῆς ἀρετῆς, οὔτε ποινὴν τῆς κακίας, ἐν ᾧ ἡμεῖς βλέπομεν τὰ

λογικὰ ζῶα ἐπὶ τῆς γῆς νὰ κολάζωσι τοὺς παραβάτας τῶν ἰδίων νόμων καὶ νὰ ἀντιβραβεύωσι τοὺς ἐκπληρωτάς αὐτῶν. Ὡς ἀναγκαίως πρέπει νὰ δοθῇ εἰς ἄλλος τόπος, ἔνθα νὰ ἀντιβραβευθῇ ἡ ἀρετὴ καὶ νὰ κολασθῇ ἡ κακία, ἀλλέως πρέπει νὰ ἀφαιρέσωμεν πᾶσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ ἐπομένως νὰ συνάξωμεν, οὐκ ἔστι Θεός. Καθότι ἂν ἦναι Θεός, ἀναγκαίως πρέπει νὰ ἦναι καὶ δίκαιος (α). Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ εἶναι, καὶ ἐν ταύτῳ καὶ δίκαιος, ἄρα πρέπει νὰ ἦναι καὶ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος.

Ἡμεῖς λοιπὸν, διὰ νὰ ἀποδείξωμεν τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἐβιάσθημεν νὰ δώσωμεν ὑπαρξιν Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴν νομισθῇ τὸ ἐν ἀρχῇ αἰτεῖσθαι, ἀνάγκη εἶναι νὰ ἀποδειχθῇ καὶ, εἰ ἔστι Θεός.

Κ Ε Φ. ΙΘ'.

Περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ.

390. Ἄν τις ἄρῃ πρὸς οὐρανὸν τὰ ὄρματα, αὐτὸς θέλει ἀπαντήσοι εἰς τοῦτο τὸ περὶ ἡμᾶς ἀχανὲς διάστημα σώματα ἄπειρα ὡς ἀπῆωρημένα, σώματα μέγιστα

(α) Τῷ γὰρ μηδὲν ἐμολογοῦντι εἶναι μετὰ ταῦτα, ἀνάγκη μηδὲ Θεὸν εἶναι ὁμολογήσαι. . . καὶ γὰρ μηδὲν ἔστιν ἐκεῖ μετὰ ταῦτα, οὐδὲ Θεὸς ἔστιν. καὶ γὰρ ἔστι Θεός, δίκαιός ἔστιν. . . εἰδὲ δίκαιός ἔστι, τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονέμει ἐκείνῳ. Χρυσ., λόγ. δ'. περὶ Προνοίας.

σώματα ἀπείρου ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεως, σώματα διαφόρου διαμέτρου, σώματα αὐτόφωτά τε καὶ ἑτερόφωτα, σώματα ἡρεμοῦντα καὶ κινούμενα· κινήσει ταχίστη καὶ τακτικωτάτη, κινούμενα δ' ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ∴ ἐκ δὲ τῶν κινουμένων ἄλλα μὲν νὰ ἔχωσι κέντρον περιφορᾶς τὸν Ἡλίον, ἄλλα δὲ τοὺς πλανήτας, καὶ οἱ πλανῆται μετὰ τοῦ Ἡλίου νὰ ἔχωσι καὶ δευτέραν περὶ τὸν ἄξονα κίνησιν, καὶ τοῦτο ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μέχρι τῆς σήμερον, χωρὶς ἢ κινήσεως αὐτῶν νὰ λάβῃ οὔτε τὴν σμικροτάτην βράδυσιν ἢ ἀταξίαν, ὅπερ βέβαια εἶναι ἡ ζητουμένη αἰώνια κινήσεις. Ὡς οὗτος ἤθελε βιασθῆ ἑκὼν τ' ἀέκων νὰ ὁμολογήσῃ τινὰ αἴτιον τούτων ἀπάντων, εἰς ὃν περ ὑπὸ τῶν προπατόρων ἐδόθη ὄνομα Θεός.

393. Ἄν τις περιερχόμενος διὰ τῶν ἔψων τὰ οὐράνια σώματα, ἐπιμείνη χρόνον τινὰ ἐπὶ τὸ λαμπρότερον αὐτῶν, οὗτος θέλει ἰδεῖ ὅτι τοῦτο τὸ λαμπρότατον τῶν σωμάτων ἔνεκα τῆς διαφορῆς πρὸς ἡμᾶς ἀναφορᾶς τῶν ζωντῶν αὐτοῦ ἀκτίνων, ἤδη μὲν ἐμποιεῖ εἰς ἡμᾶς ἔαρ, ἤδη δὲ θέρος, ἤδη δὲ φθινόπωρον, καὶ ἤδη χειμῶνα, ὥς διὰ τῆς τοιαύτης πρὸς ἡμᾶς τῶν τεσσάρων ὥρῶν ἐναλλαγῆς, αὐτὸς νὰ τρέφῃ καὶ νὰ ποτίσῃ καὶ ζωογονῇ ἅπαντα τὰ ἐπὶ γῆς ζῶντα: ἀνθρώπους λέγω, θηρία, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Καθότι αὐτὸς ἐκτὸς τοῦ ὅτι διὰ τοῦ φωτογίνου αὐτοῦ ζωογονεῖ τοὺς ζῶντας αἴρων ἀπὸ τῆς γῆς ἀκαταπαύσως διὰ τῶν ἀκτίνων ὕδωρ, κρατεῖ αὐτὸ εἰς τὸν οὐρανὸν χρόνον τινὰ, εἶτα εἰς αὐτὸ ἐν καιρῷ, ποτίσκει ἅπαν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, τῶν σπλάγχνων τῶν βουνῶν διωρισθέντων ὡς δεξαμενῶν, ὥς νὰ ποτίσωσιν ὁλόκληρον ἐνιαυτὸν τοὺς ζῶντας, καὶ τοῦτο ἀπὸ καταβολῆς κόσμου

μέχρι τῆς σήμερον. Οὗτος λέγω ὁ παρατηρητῆς ἠθέλε βιασθῆ ἑκὼντε ἀέκων νὰ ὁμολογήσῃ νομοθέτην τινὰ τούτων ἀπάντων, ὅνπερ ἡμεῖς καλοῦμεν Θεόν.

394. "Ανοιξὸν σεαυτὸν, ὦ ἄνθρωπε, καὶ θέλεις ἰδεῖ θαυμασὴν τινὰ καὶ θείαν κατασκευὴν ἐν σεαυτῷ: θέλεις λέγω ἰδεῖ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σώματός σου σωματίον τι: τὴν καρδίαν, ὥστε ἤδη μὲν νὰ πέμπῃ τὸ αἷμα διὰ τῶν ἀρτηριῶν εἰς τὰ πέρατα πρὸς τροφήν καὶ ζωὴν αὐτῶν, ἤδη δὲ νὰ τὸ λαμβάνῃ ἐκεῖθεν διὰ τῶν φλεβῶν, καὶ ὅτι πρὸς ἀποξημίωσιν τοῦ αἵματος ἐδιωρίσθησαν ὄργανα ὄχι ὀλίγα: τοῦτέστι τὰ μὲν χυλοφόρα ἀγγεῖα διὰ νὰ φέρωσι τὸν χυλὸν ἀπὸ τῶν ἐντέρων εἰς τὴν καρδίαν πρὸς μετουσίωσιν αὐτοῦ, εἰς αἷμα διὰ τοῦ πνεύμονος, τὸν δὲ σόμαχόν πρὸς κατασκευὴν τοῦ χυλοῦ, τὸν δὲ σόμα, τὸν ρισοφάγον, καὶ τὸ αἰσθητήριον τῆς γεύσεως πρὸς κάθοδον τῶν φαγητῶν εἰς τὸν σόμαχον. . . καὶ ὅτι διὰ νὰ τρώγῃ τις ἐδιωρίσθησαν τὰ φαγητὰ καὶ ἡ πείνα, καὶ τέλος πάντων πρὸς ἐκπλήρωσιν τούτων ἀπάντων ἐδιωρίσθη ἡ αἰσθητικότης καὶ τὰ νεῦρα εἰς ἕκαστον τούτων τῶν μελῶν, ὥστε δι' αὐτῶν νὰ κινῶνται ὑπὸ τῆς ψυχῆς κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς βούλησιν. Παρατηρήσας λέγω ταῦτα πάντα, θέλεις βιασθῆ ἑκὼν τ' ἀέκων νὰ ὁμολογήσῃς δημιουργοῦ τινὰ λογικὸν τούτων ἀπάντων, ὅνπερ ἡμεῖς ὀνομάζομεν Θεόν (α).

(α) Ἄξιον οὖν οἶμαι θαυμάσαι τῶν σοφιστῶν, εἰμήτε ἐξευρεῖν μηδέπω, μηδ' ἐξηγήσασθαι ἰδυνάμενοι τὰ τῆς φύσεως, ἔτε καταγνώσκουσιν ἀτεχνίαν αὐτῆς. Γαλ. Περὶ χρῆσ. τῶν μερ. βιβ. ε. κεφ. 9.

Μάλιστα γὰρ ἂν οὕτω θαυμάσῃς τὴν φύσιν, εἰ μήδ' ἐν τῶν ἔργων αὐτῆς ἕσκεπτον παραλίποις. Ὁ αὐτός. βιβ. α'.

395. Ἐξέτασον ἕτι ἕκαστον ὄργανον τῶν ζώων, καὶ ἐν ἑκάσῳ θέλεις ἰδεῖ ζωγραφισμένην τὴν ὑπάρξιν τοῦ Θεοῦ. Τίς-δέομαι, δύναται νὰ ἀμφιβάλῃ, ἂν οἱ τῶν ζώων ὀφθαλμοὶ ἔγειναν διὰ νὰ βλέπωσιν, ἢ τὰ ὦτα αὐτῶν διὰ νὰ ἀκούωσιν, ἢ οἱ πόδες διὰ νὰ περιπατῶσιν, ἢ αἱ χεῖρες διὰ νὰ συλλαμβάνωσι καὶ νὰ κρατῶσιν, ἢ τὰ πτερά τῶν πτηνῶν διὰ νὰ πετῶσιν εἰς τὸν ἀέρα, ἢ τὰ πτερύγια τῶν ἰχθύων διὰ τὸ ὕδωρ, ἢ κξ; Ἀλλ'—ἐπειδὴ καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων συνέχουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ὑπάρξιν ἑνὸς τεχνίτου: τουτέστι λογικοῦ, τίνος ἕνεκεν ὁ ἀνθρώπος καὶ εἰς τὰ τῆς φύσεως νὰ μὴν συνέχῃ ἡ ἰδέα τοῦ τελικοῦ αἰτίου ἐν ἑαυτῇ τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ (127); Τὸ τελικὸν αἶτιον εἰς τὰ τῆς φύσεως εἶναι οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ φωνὴ Θεοῦ πρὸς τὸν ἀνθρώπον, πλην ἂν ἔχῃ ὦτα. Καὶ εἰς ταύτην τὴν διάλεκτον τὰ μὲν σημεῖα εἶναι φυσικά, ἢ δ' ἐξήγησις ἔμφυτος.

396. Μετάβηθι δὲ καὶ εἰς τὴν εξέτασιν τῶν σαυτοῦ ὀργάνων, καὶ ἐν ἑκάσῳ θέλεις ἰδεῖ ζωγραφισμένην τὴν δημιουργὸν τοῦ Θεοῦ χεῖρα. Καθότι ἡ ἀνατομὴ τοῦ ἀνθρώπινου σώματος θέλει τὴν κατασκευὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ σου τὸ πλεον θαυμαστὸν τεχνουργήμα ἑνὸς πανσόφου τεχνίτου. Ἐκπληξιν λέγω προξενεῖ εἰς τὸν ἀνθρώπον ἡ τέχνη, ἢ ὑπερὶ ἡ φύσις ἐμεταχειρίσθη πρὸς κατασκευὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ σου. Καὶ ἡμεῖς βλέπομεν ὅτι διὰ νὰ κατασκευάσωσι τὰ λογικὰ ζῶα: τοὺς ἀνθρώπους λέγω, διοπτρα καὶ τηλεσκόπια: ἢ ἂν θέλῃς διὰ νὰ δώσωσι βοήθειαν μόνον τινὰ εἰς τὴν ὄρασιν τῶν ἀνθρώπων, ἔγινε χρεῖα νὰ διέλθωσιν αἰῶνες πάμπολλοι, χωρὶς πάλιν γ' διοπτρικὴ

τέχνη: τουτέστι τὸ κεφάλαιον πολλῶν λογικῶν νὰ φθάσῃ αὔτε ὡς ἔγγιστα εἰς τὸν μηχανισμόν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Καθότι ὁ βολβὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ ἢ ἡ φακὴ αὐτοῦ σύγκειται ἐκ τριῶν ῥευσῶν διαφόρου ἐξεπίτηδες πυκνότητος. ὀπισθεν αὐτῶν ἐτέθη τὸ ὀπτικὸν νεῦρον καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ ὀφθαλμοῦ μετὰ τάξει θαυμασῆν, ὡς καὶ νὰ δέχωνται τὰ εἶδωλα τῶν ἔξωθεν ἀντικειμένων, καὶ νὰ τα μετοχετεύωσιν ἄνευ συγχύσεως μέχρι τοῦ ἐγκεφάλου. Καὶ ἐπειδὴ τὰ ὀρατὰ κεῖνται εἰς διάφορον ἀπόστασιν, τούτου ἕνεκεν ἐμβλήθησαν καὶ ῥευστὰ ἐκ φύσεως ἐντὸς ὑμένων μαλακῶν, ὡς συσελλόμενα καὶ διασελλόμενα ἀναλόγως μετὰ τῆν τῶν ὀρατῶν ἀπόστασιν, νὰ φέρωσιν εἰς τὴν ἐσίαν τῆς φακῆς τὸ ὀπτικὸν νεῦρον, καὶ οὕτω νὰ ἀποκαθιστᾶται ὀρατὸν τὸ ὀρατὸν. Μυῶνες δ' ὄχι ὀλίγοι ἔλαβον τὸ ἐπάγγελμα τῆς διαφόρου κινήσεως καὶ συσροφῆς τῶν ὀφθαλμῶν: ἄλλος λέγω ἐκ τῶν δεξιῶν, ἄλλος ἐκ τῶν ἀριστερῶν, ἄλλος ἐκ τῶν ἄνω, καὶ ἄλλος ἐκ τῶν κάτω. Ἐκτὸς ὅμως ταύτης τῆς θαυμασῆς κατασκευῆς, ἂν ὁ ὀφθαλμὸς δὲν ἔκλεγε τὴν ἀνωτάτω τοῦ σώματος τοποθεσίαν, ἢ τὸ νὰ μὴν ἦναι στρογγύλος, τὸ πρᾶγμα ἤθελεν εἶναι ἀτελές. Καθότι ἂν ὁ ὀφθαλμὸς ἦν ἐπίπεδος ἀντὶ στρογγύλου, ἦν ἀδύνατον εἰς αὐτὸν νὰ δεχθῆ εἶδωλον πρὸς ὀρθὰς μείζονος τοῦ ἰδίου μεγέθους, ἐν ᾧ ὡν στρογγύλος δύναται νὰ δεχθῆ ἀκαριαίως τὸ τεταρτημόριον τῆς οὐρανίου σφαίρας. Τὶ δαὶ ἢ χεὶρ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἥττον ζωηρὰ εἰκὼν τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως; Ἄλλ' ἢ κατασκευὴ αὐτῆς εἶναι τοσοῦτον θαυμασῆ, ὡς ἢ ὄρασις αὐτῆς εἶναι τρυφὴ μεγίστη τοῦ λογικοῦ.

Ἐποία δ' ἐκπληξίς δὲν προσγίνεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅταν μὲν περιεργὸν ὄφθαλμὸν ἰδῆ τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, αἰτίνας ἐδιωρίσθησαν ἐκ φύσεως φύλακες τοῦ ἀνθρώπου, ἀναγγέλλουσαι εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ὑπαρξίν τῶν ἐξώθεν σωμάτων καὶ τὸν ἴδιον κίνδυνον καὶ ἀλγηδύνας; καὶ ἔτι ἐκ τῶν αἰσθημάτων ἡ ψυχὴ νὰ δημιουργῇ ιδέας διαφόρου βάρους καὶ πλάτους; καὶ ἐκ τούτων κόσμον ὅλον, καὶ ἐντεῦθεν νὰ συνάγῃ τὴν ὑπαρξίν καὶ αὐτοῦ τοῦ Δημιουργοῦ τῶν ὄντων!

Τί - δαί, τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἄρα δὲν εἶναι τὸ πλεόν θαυμαστὸν δημιούργημα τῶν, ὅτων ἐρῶνται ὑπὸ τῆν Σελήνην, ὃν σημεῖον ἀναντίρρητον ὅτι ὁ δημιουργὸς αὐτοῦ εἶναι λογικός; Καθότι - πόθεν ἄλλοθεν ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος, ὅστις δὲν εἶναι ἀνάρχος, ταύτην τῆν δύναμιν τοῦ διανοεῖσθαι; εἰ μὴ ἐκ τοῦ δημιουργοῦ αὐτοῦ; Πῶς δὲ ὁ δημιουργὸς αὐτοῦ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν, ὅπερ οὐκ εἶχε; Δι' αὐτοῦ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς γῆς τῆς κατοικίας αὐτοῦ, ἀνέρχεται εἰς τοὺς οὐρανούς, μεταβαίνει ἀπὸ ἄστρου εἰς ἄστρον, διέρχεται καὶ αὐτὸ τὸ ἀχανές διάστημα, καὶ οὕτω τέλος πάντων φθάνει καὶ εἰς τὸν δημιουργὸν αὐτῶν, ὃν περὶ ἡμεῖς καλοῦμεν Θεόν. Καθότι ἡ ὑπόθεσις τοῦ τελικοῦ αἰτίου εἶναι ὑπόθεσις λογικῆς αἰτίας.

397. Κατάβηθι ὡς ἄνθρωπε καὶ εἰς τὰ ἐνσώμυχα τῆς σαυτοῦ καρδίας, καὶ ἐκεῖ θέλεις ἀναγνώσει δύο νόμους ἐγκεχαραγμένους βέβαια ἐκτινος χειρὸς, ὡς ἐὰν διὰ μὲν τοῦ ἑνὸς ἐκινῶντε ἀέκων νὰ ζητῆς τὴν σαυτοῦ εὐδαιμονίαν, διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου νὰ ἐπιθυμῆς τὰ ὁμοῖα καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ὅπερ ἡμεῖς ἀρετὴν ὠνομάσαμεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οὐδέ-

ποτε γράφονται νόμοι ἀνευ χειρὸς νομοθέτου: λογικοῦ λέγω τινὸς ὄντος, ἀναγκαίως ἐπιταί να δώσης ὑπάρξιν εἰς τινα νομοθέτην τῆς φύσεως, ὃν περὶ ἡμεῖς καλοῦμεν Θεόν. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἡ ἀρετὴ ἔχει σκαπούμενον ὄχι τῆν τοῦ ἐργάτου αὐτῆς, ἀλλὰ τῶν λοιπῶν ὁμοίων αὐτῷ φυσικῶς πῶς ἐπιταί αὐτὸς ὁ νομοθέτης να ἴηαι λογικὸς, καὶ ὄχι τὸ τυφλὸν αὐτόματον.

498. Καθότι ἂν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἦναι Θεοῦ δημιουργήμα, ἀκολουθεῖ ἀφεύκτως να ἦναι ἔργον τοῦ τυφλοῦ αὐτομάτου. ἢ ἂν θείλης συνδρομῆς τινῶν περιστάσεων, εἴτε τινὸς δίνης τῆς ὕλης. Καὶ ἔσω ταῦτο. Ἀλλὰ πῶς εἶσομαι, τοῦτο τὸ τυφλὸν αὐτόματον ἐπράβλεψε να δημιουργήσῃ ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ πλάσμα αὐτοῦ, ὡς να μὴν ἀβλεπτῆ, καὶ εἴτε να τοὺς τάξῃ ἄτερον ὀπίσθεν, οὔτε ἐκίτων πλαγίων, οὔτε ὑπὸ τῶν ποδῶν, ἢ ἀλλ' ἐμπροσθεν καὶ ἐπί τῆς κεφαλῆς, καὶ δύο ἀνθ' ἑνός;

β'. Πόθεν αὕτη ἡ δίνη ἐπρονόησε να δημιουργήσῃ ἐν τῇ αὐτῇ στιγμή ἄρσεν καὶ θῆλυ, ἢ ἂν θείλης δύο φύλα ζῴων φύσει διάφορα, διδοῦσα ρεῖς ἐκάτερον δυνάμιν τε τοῦ γενναῦ ὁμοία, καὶ ὄργανα οἰκεία καὶ πρὸς γένεσιν καὶ πρὸς ἀνάτροφην τῶν ἰδίων τέκνων;

ὡς γὰρ Τίς - ποτε ἤθελε καταπείσαι ἑαυτὸν ὅτι ὑπῆρξαν τὸς αὐτὰ αὐτόματα διάφορα ὅσα τέε εἶδη ζῴων καὶ φυτῶν; Καθότι, ὑποθέδεντος ἀλόγου τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὄντων, εἶναι ἀνάγκη να ὑποθέσῃ τις ὅτι ἤδη μὲν συνελθοῦσαι περιστάσεις τινές, εἴτε ἐν αὐτόματον, ἐδημιούργησαν τὸν ὄνον: ἄρσεν λέγω καὶ θῆλυ: ἢ ἂν θείλης κεφαλὴν, ὀφθαλμοὺς, σῶμα, παλάγγνα, πόδας, τρίχας, σῦραν, μῆ-

τραν, αἰδοῖα, κξ. ἤδη δὲ συνελθοῦσαι ἄλλαι περιστάσεις εἴτε ἄλλο αὐτόματον, ἐδημιούργησαν τὸν σπάρον: ἄρσεν λέγω καὶ θεῖον: τούτῃσι κεφαλὴν, ὄφθαλμούς, σῶμα, σπλάγχνα, οὐρανόν, λεπίδας, πτερύγια, κξ. ἤδη δὲ συνελθοῦσαι ἄλλαι περιστάσεις, εἴτε ἄλλο αὐτόματον, ἐδημιούργησαν τὸν αἰτόν: ἄρσεν λέγω καὶ θεῖον: τούτῃσι κεφαλὴν, ὄφθαλμούς, ὄτα, ῥύγχος, σπλάγχνα, ὄρροπύγιον, πτερὰ, κξ. Ὅμοιον δέ τι ἤθελε λεχθῆναι καὶ περὶ πάντων τῶν λοιπῶν εἰθῶν τῶν ζώων καὶ φυτῶν, καὶ ἔτι τῶν σκωλήκων, οἳ τινες οἰκοῦσιν ἐκτὸς ἐκάστου εἶδους ζώων καὶ φυτῶν: Ἄν ὅμως καὶ ταῦτα τὰ αὐτόματα ὑπῆρξαν τοσοῦτον πολυάριθμα: ἢ ἂν θελήσῃ διαφορὰ πλὴν ἀπαξάπαντα συνεφώνησαν κατὰ τὸ σκοπούμενον, ὥστε νὰ δώσωσι δύναμιν τοῦ γενναῖον ὅμοια, καὶ νὰ ἐμφυτεύσωσιν ἐν αὐτοῖς ὀρμέφυτον τοῦ νὰ ἐχῶσιν πρῶτον τῶν ἰδίων τέκνων πρὸς διαμονὴν αἰώνιον ἐκάστου εἶδους! Τὸ θαυμαστὸν ὅμως εἶναι ὅτι ἐν τούτων τῶν αὐτομάτων: ἢ ἂν θελήσῃ μία δίνη τῆς ὕλης ἐδημιούργησεν ἐν ζῶον, ὅπερ ἐκτὸς τῶν εἰρημένων δυνάμεων ἐφιλοτιμήθη νὰ χάρισεν εἰς αὐτὸ καὶ λογικόν: ὃ ἐστὶ μεθερμηγεύομενον ἐχάρισεν, καὶ οὐ τινος καθ' ὕλην ἐσερεῖτο! Ταῦτα — λοιπὸν ἅπαντα καὶ ἄλλα μυρία δὲ εἶναι φωνὴ φωνάζουσα, ξεντορίως ὅτι δὲν εἶναι αἱ δίνει, δὲν εἶναι αἱ δίνει ὁ τῶν ὄντων δημιουργός, ἀλλὰ λογικός τις καὶ πάνσοφος, καὶ εἰς μόνος καὶ ὄχι πολλοί, ὃν περ ἡμεῖς καλοῦμεν Θεόν, καὶ ὅτι ἡ φύσις εἶναι χεὶρ Θεοῦ ἀναγγέλλουσα ἡμῖν τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ;

499. Πρὸς τούτοις εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀντιλογίας ὅτι ἡ κίνησις εἶναι ἐπουσιῶδες εἰς τὴν ὕλην καὶ δὲν πηγάζ-

ζει ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς, ὡς δηλ. ἡ ἀδράνεια, ἡ ἔκτασις, τὸ ἀδιαχώρητον, κξ. Καθότι ἡ δυναμικὴ, εἴτε ἡ ἐπιστήμη, δὲ ἢ λογαριάζομεν τὰς κινήσεις, εἶναι κυρίως τεθεμελιωμένη ἐπὶ τοῦ, ἡ ὕλη εἶναι ἀδιάφορος καὶ πρὸς κίνησιν καὶ πρὸς ἡρεμίαν, καὶ ὅτι εἶναι ἀνάγκη ξένης δυνάμεως, ὥς νὰ ἐμποιηθῇ εἰς αὐτὴν σμικροτάτη μεταβολὴ, εἴτε πρὸς κίνησιν, εἴτε πρὸς ἡρεμίαν. Καθότι αὖ ἡ κίνησις ἦν μᾶλλον οὐσιώδης εἰς τὴν ὕλην, ἢ ἡ ἡρεμία, ἔπρεπεν ὄντος ἑνὸς σώματος εἰς ἡρεμίαν, νὰ ἔχῃ χρείαν ἐλάσσονος δυνάμεως εἰς τὸ νὰ κινήθῃ, ἢ ὄντος ἐν κινήσει, διὰ νὰ τὸ ἡρεμίση, ὅπερ ἀντίκειται εἰς τὴν πείραν. Ὡς οὕσης τῆς κινήσεως ἐπουσιώδους εἰς τὴν ὕλην, ἀνάγκη πάντα εἶναι νὰ δοθῇ ὅτι ἐξωτερικῆς αἰτίας ἐνέσθηκεν ἐν αὐτῇ ταύτῃ, ἣν περ ἡμεῖς ὀνομάζομεν Θεόν.

400. Τί — δαί, ἡ ὁμολογία ὅλων τῶν ἐθνῶν περὶ τῆς ἀπάρξεως τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἰσχυρωτάτη, εἰ καὶ ἡθικὴ ὑπόδειξις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι τὸ σύμπαν δὲν εἶναι δημιούργημα τοῦ αὐτομάτου, ἀλλὰ λογικοῦ καὶ πανσόφου ὄντος; Καθότι Πάρθοι, Μῆδοι, Ἐλαμίται, Βάρβαροι, Ἕλληνες (α), Ἰουδαῖοι, Ἀφρικανοί,

(α) Ἄναξ ἀνάκτων, μακάρων
μακάριστε, καὶ τελίῳ
τελειότατον κράτος, ὄλβιε Ζε
πέιθου τε καὶ γενέσθω.

Ἄισχύλ. εἰς τὰς ἐκετ.

Ἀμερικανοί, Ἰνδοί, καὶ ἅπαντα τὰ λοιπὰ ἔθνη τά τε πάλαι καὶ νῦν ἐκφωνοῦσιν ὁμορῶνως ὅτι ἐσι Θεός. Ἡ φωνὴ λοιπὸν αὐτῶν καὶ ἀντήχει καὶ ἀντηχεῖ ἐκ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης ἀπ' ἀρχῆς κόσμου, μέχρι τῆς σήμερον περὶ τῆς ὑπέρξεως τοῦ Θεοῦ. Δίελθε καὶ ἅπαντας τοὺς Ἰσραηλικοὺς ἐκάστου ἔθνους, περιέλθε ἅπασαν τὴν σφαῖραν τῆς γῆς καὶ ἀπανταχοῦ σὺ ἄλλο θεὸν θέλεις ἀπαντήτει, εἰ μὴ ἡμεῖς τῆς πρὸς τοὺς Θεοὺς λατρείας αὐτῶν. Ὡς ἢ θελεῖ εἶναι ἀκατανύητος ἀλογία τὸ νὰ συμφωνήσωσιν ἅπαξ ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῆς γῆς ὡς ἐκ συνθήκης, εἰ καὶ τοσοῦτ' ἀλλήλων ἀπέχοντες κατὰ τε τὸν τόπον, ἢ θῆ, διάλεκτον, κξ. καὶ νὰ δοξάσωσι δημιουργόν τινα ἑαυτῶν καὶ τοῦ σύμπαντος, προσφέροντες καὶ θυσίας πρὸς αὐτὸν, ἐν ᾧ καθ' ἅπαντα τὰ λοιπὰ εἶναι διάφωνοι!

401. Πλὴν ἔωντες ἀνά μέρος τὰς πιθανολογίας, ἃς ἔμβωμεν εἰς τὰς μεταφυσικὰς ἀποδείξεις.

Πάνθ' ὅν, ὅπερ ἀντίκειται εἰς δυνάμεις ἐνεργητικὰς, ἔχει καὶ αὐτὸ δυνάμεις ἐνεργητικὰς. Ὡς ἢ ἡ ἰδέα ὑπαρξίς συνεισφέρει μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἢ δυνάμει, καὶ τὰ οὐδ' ἐν ἑμ' ποιεῖ οὐδ' ἐν, ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ οὐδ' ἐν οὐδ' ὑφίσταται ἄνευ δυνάμεως.

402. Ὑφίσταται λοιπὸν τί ὄν μετὰ δυνάμεων, ὅπερ ἐστὶν ἄναρχον. διότι ὑφίσταται τί ὄν ἤδη, καθὼς ἡμεῖς ἀπεδείξαμεν (207), καὶ ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ ἰδανικοὶ τοῦτο ὁμολογοῦσι, δοξάζοντες ἑαυτοὺς ὄντα αὐθύπαρκτα (204), ἀλλέως τὸ μηδὲν ποιεῖ τι. Ὡς τοῦτο τὸ αὐθύπαρκτον ὄν ἢ εἶναι ἄναρχον: ὃ ἐσι φέρει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξίας ὑπέρξεως, ἢ ἔλαβεν αὐτὴν ἐξ ἄλλου, καὶ ἦν και-

ρὸς ἔσπε οὐκ ἦν, "Αὐ λοιπὸν καὶ τοῦτο τὸ ὄν ἔλαβεν ἀρχὴν, δῆλον ὅτι τὴν ἔλαβεν ἐξ ἄλλου καὶ ὄχι ἐξ ἑαυτοῦ. Καθότι τὸ νὰ λάβῃ τι ἐξ ἑαυτοῦ τὴν ὑπάρξιν ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, ὅτε οὐκ ἦν τι, ἐνήργει, ὅπερ εἶναι ἀσύστατον." Ὡς ἐάντι ἔλαβεν ἀρχὴν καὶ ὑπάρξιν, τὴν ἔλαβεν ἐξ ἄλλου. Τοῦτο πάλιν τὸ ὄν ἢ εἶναι ἀναρχον, ἢ ἔλαβεν ἀρχὴν ἐξ ἄλλου τινὸς, καὶ οὕτω τέλος πάντων ἡμεῖς θέλομεν φθάσει εἰς τι ὄν ἀναρχον.

Δῆλον ὅμως ὅτι ἡ ἰδέα ἀναρχον εἶναι ἀκατάληπτος εἰς ἡμᾶς, ὡς μὴ δυναμένου τοῦ ἀνθρωπίνου πεπερασμένου νοῦς νὰ περιλάβῃ τὰ ἀνευ πέρατος. Πλὴν ἡ ἡμετέρα ἀκαταληψία δὲν ἀφαιρεῖ τὴν ἐκεῖνου ὑπάρξιν. Καθότι ἡμεῖς οὔτε τὴν οὐσίαν τῆς ὕλης κατανανοοῦμεν, πλὴν ἀμφιβάλλομεν οὐδὲως διὰ τοῦτο περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς, οὔτε τὴν ἀπειρίαν τῶν μορίων τῶν σωμάτων καταλαμβάνομεν, πλὴν ὄχι καὶ διὰ τοῦτο διζάζομεν παντελῶς περὶ τούτου.

403. Τὸ νὰ ἦναι λοιπὸν τοῦτο τὸ ὄν ἀναρχον: ὃ εἰς τὸ νὰ λάβῃ ἐξ οὐδενὸς τὴν ἑαυτοῦ ὑπάρξιν, τοῦτο μεθερμηνευόμενον θέλει νὰ εἰπῇ ὅτι ὑφίσταται ὑφ' ἑαυτοῦ ἀναρχῶς, καὶ ὅτι ἡ ὑπάρξις αὐτοῦ πηγάζει ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ φύσεως, ὅπερ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, τοῦτο τὸ ὄν εἶναι ἀναρχὸν καὶ ἀπόλυτον καὶ ἀνεξάρτητον. Ὡς τὸ ἀναρχὸν ὄν εἶναι ἀπόλυτόν τε καὶ ἀνεξάρτητον.

404. Ἀλλὰ τὸ νὰ ἦναι τι ὄν ἀπόλυτον καὶ ἀνεξάρτητον ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, εἶναι ἀναγκαῖον ὄν καὶ ὄχι ἐνδεχόμενον. Καθότι ἐνδεχόμενον ὄν λέγεται ἐκεῖνο, ὅπερ ἐξ ἄλλου λαμβάνει τὴν ἑαυτοῦ ὑπάρξιν, ὡς τῆς ὑπάρξεως.

αὐτοῦ κρεμαμένης ἐκ τῆς ἐχείνου βουλήσεως, εἰ ὁ εἶναι δυνατὸν καὶ νὰ μὴν ἦναι. Ἐξ ἐναντίας δὲ τὸ ἀνεξάρτητον, ὡς ἔχον ἐν ταύτῳ καὶ δυνάμεις ἐνεργητικὰς (401), ὑφίσταται ἐξ ἑαυτοῦ διὰ τῶν δυνάμεων τῆς ἰδίας φύσεως: ὅπερ ἰσοδυναμεῖ μὲν τὸς ὑφίσταται ἀναγκαίως.

Ὡς τὸ ἀνεξάρτητον ὄν εἶναι καὶ ἀναγκαῖον.

405. Ἀλλὰ τὸ νὰ ἦναι ἀναγκαῖόν τι ὄν, ἰσοδυναμεῖ μὲν τὸ εἶναι αἰώνιον, εἴτε ἀθάνατον. Καθότι ἐπειδὴ καὶ τὸ ἀναγκαῖον ὄν εἶναι ἀνεξάρτητον, καὶ ἡ φύσις τοῦ ἀνεξαρτήτου κρέμαται ἐξ ἑαυτοῦ, τούτου ἕνεκεν ἤθελεν εἶναι ἀντίφασις τὸ νὰ δοθῇ μηδενισμὸς εἰς αὐτό. Ὡς τὸ τοῦτο τὸ ὄν εἶναι καὶ αἰώνιον.

406. Ἀλλὰ πᾶν ἀταρχον καὶ αἰώνιον ὄν λέγεται αἰδίου. Ὡς τὸ τοῦτο τὸ ὄν εἶναι αἰδίου.

407. Ἀλλὰ νὰ τὸ ἦναι τι ὄν αἰδίου εἶναι τὸ αὐτὸ μὲν τὸ νὰ ἦναι ἀναλλοίωτον. Καθότι ἐπειδὴ καὶ τοῦτο τὸ ὄν εἶναι ἀπόλυτον καὶ ἀνεξάρτητον (403): ὁ ἐς ἑαυτὸν ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀρχὴν τῆς ἰδίας ὑπάρξεως, ἤθελεν εἶναι ἀντίφασις, ἂν ἐδίδοτο ἀλλοίωσις τις εἰς αὐτό, οὕσης τῆς ἀλλοιώσεως ἀπηωρισμοῦ ἕκτινος. Ὡς τὸ αἰδίου ὄν εἶναι καὶ ἀναλλοίωτον, εἴτε αἰώνιον κατὰ τὰς ποιότητας.

408. Ἄν λοιπὸν καὶ τοῦτο τὸ ἀναλλοίωτον ὄν ἀπαρτᾶται ἐξ οὐδενός, δῆλον ὅτι οὔτε ἐκ τοῦ τόπου. Ἀλλ' ὅπερ οὐκ ἐξήρηται οὔτε ἐκ τοῦ χρόνου, οὔτε ἐκ τοῦ τόπου, ἡμεῖς τὸ ὀνομάζομεν ἄπειρον. Ὡς τὸ τοῦτο τὸ ὄν εἶναι καὶ ἄπειρον: ὁ ἐς ἑαυτὸν πανταχοῦ παρόν.

Δῆλον ὅμως ὅτι τὸ ἄπειρον τούτου τοῦ ὄντος διαφέρει τοῦ ἀπείρου τῶν μαθηματικῶν. Καθότι τὸ ἄπειρον

τῶν μαθηματικῶν εἶναι τῆς φαντασίας, γινόμενον διὰ τῆς αὐξήσεως ἢ μειώσεως ἄνευ τέλους, ὅπερ ἔηλ. εἶναι ἄπειρον ὅχι ἀπολύτως.

409. Τοῦτο λοιπὸν τὸ αἰδίον καὶ ἄπειρον ὄν εἶναι ἓν. Καθότι ἔσωσαν δύο ἢ πολλά. Τότε ἐπειδὴ ἑκάτερον τούτων εἶναι πανταχοῦ, δῆλον ὅτι τὰ δύο τραπήσονται εἰς ἓν.

β'. Ἐπειδὴ καὶ ἑκάτερον τούτων ὑπάρχον ἀνεξάρτητον κρέμαται ἐξ οὐδενός (403), τούτου ἕνεκεν ἑκάτερα ὡς μὲν ἄπειρα θέλουσιν εὐρίσκονται πανταχοῦ, ὡς δ' ἀνεξάρτητα δὲν θέλουσι συνέρχονται παντελῶς ἑμοῦ, ὅπερ εἶναι ἀσύστατον.

γ'. Ἡ πληθὺς ἀντίκειται εἰς τὴν φύσιν τούτου τοῦ ὄντος. Καθότι ὄντων πολλῶν, εἶναι δυνατόν καὶ φαντασθῆτις ὅτι ἐλλείπει ἓν ἐξ αὐτῶν, ἢ πολλά. Ἀλλὰ ταῦτα εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἔχει ἐνδεχόμενα (404). Ὡς εἶναι ἀδύνατον καὶ ἦναι πλεόν τοῦ ἑνὸς ἐκ τούτων τῶν ὄντων.

410. Τοῦτο λοιπὸν τὸ ἓν καὶ αἰδίον ὄν εἶναι μὴ σύνθετον. Καθότι πᾶν σύνθετον εἶναι οὕτω πως σύνθετον, ὡς ὁρῶμεν ἰδίως ὀφθαλμοῖς, ὡς εἰ καὶ μὴν ἀνήκη ἢ σύνθεσις εἰς τὸ αἰδίον ὄν, ὡς ὄν ἀνεπίδεκτον πάσης μεταβολῆς (407). Ἐπειτα ἐπειδὴ καὶ πᾶν σύνθετον σύγκεται ἐκ μερῶν διαφόρου βέβαια φύσεως. . . καὶ τὸ αἰδίον εἶναι ἓν καὶ ὅχι πολλά (409), τούτου ἕνεκεν τὸ αἰδίον ἀδυνατεῖ καὶ ἦναι σύνθετον. Καὶ τοῦτο λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ ἡμεῖς λέγομεν Θεόν.

Ὡς ὁ Θεὸς εἶναι ἀναρχος, ἀνεξάρτητος, ἀναγκαῖον ὄν, αἰώνιος, αἰδιος, ἀναλλυίωτος, ἄπειρος, εἷς, καὶ ἄπλους.